

מתנת השבת והשביעית

בלבה של פרשתנו – ברכת יצחק ליעקב, "ויתן לך". לשון המתנה שהפך לסימן ההיכר לברכות, משמש, במטבע שטבעו חכמים, בעיניי שבת, וחזר ומשתלש בלשון המקרא בפתיחה לתורת השמיטה. לעצם הברכה הפותחת באחולי "יתן" נתוספה "ור" החבור, "ויתן". ועל-כך העירו במדרש הגדול "היה לו לומר יתן, אלא שכבר קדמה אותה ברכה אחרת והיא "דאה ריח בני כריח שדה", וסמך לו "ויתן לך". ובנסוחו של רש"י "לפי פשוטו מוסב לענין הראשון דאה ריח בני וגו' ועוד יתן לך, ומכל-מקום בכר רש"י להביא בתחילה את לשון בראשית-רבה (פ' ס"ז ג') "יתן ויחזור ויתן", והסביר בעל "עץ יוסף", כדי שלא יהא הפסק לברכתך" (וע"ע "גור אריה" בראשית כ"ז כ"ח).

הדגשה זו של מתן החזור על עצמו "יתן ויחזור ויתן" נתפרשה ככזו, הן לבעל שפ"א והן לבעל "שם-משמואל". "ויתן לך האלוקים – באמצעות הברכה יש לו חבור לאלוקות; ובפשיטות נמי כל מתנה היא חבור הנותן והמקבל וע"כ בעשו לא נאמר לשון מתנה אלא "הנה משמני הארץ", והיינו שלא יהיה לעשו שום חבור ח"ו, אבל ביעקב הכונה היא החבור, ע"כ אם היה נותן לו [הכל] בפעם אחת שמספיק לעולם, היה זה גרעון בחבור... אלא יתן ויחזור ויתן, השפעה תמידית שגורמת חבור תמיד" (ש"מ תולדות תר"ח). ארבעים ושתים שנה לפניו, בשנת תרל"ד, כתב בעל שפ"א בהתייחסו אף לפסוק הקודם ראה ריח וכו': "אחר שיהיה לו שלמות הראוי [ריח השדה] ובך אותו שיוכל לקבל גם העוה"ז שיהיה דבוק בכח הנותן, וז"ש ויתן ולא יתן, שיהיה לעולם אצל הנותן שיהיה דבוק בשורש השי"ת שממנו הברכה, וז"ש ויחזור ויתן, כי המקבל מתנת השי"ת כראוי מעלה נחת רוח ליוצרו ועי"ז נותן לו יותר, וזה פ' ויחזור ויתן שתבוא בחזרה הקבלה את השי"ת הנותן" (שפ"א בראשית 105).

אולם לא רק בפרשת היום של ברכות יצחק באה הדגשה על בחינת המתן, אף בקשר לשבת מצינו בלשון חז"ל שמוש במושג המתנה. "מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליחנה לישראל – לך והודיעם" (שבת י' ע"ב). תואר "מתנה" ליום השבת מתפרש בכמה גווני. (ראה לקט דוגמאות ב"באורי חסידות לש"ס" עמ' ע"ג-ע"ד). בנקודה שאנו עומדים בה מוסבר ענינה של המתנה בקשר הנוצר בין הנותן למקבל. "התקשרות אל השורש נקרא מתנה, הניתן מיד ליד, פ' שבני" מקבלין מהנותן – והשבת הוא עצם המתנה. ז"ש אמרה שבת לכל יש בן זוג וכו' שבא ממדרגה למדרגה, אבל לקבל גוף המתנה מיד הנותן א"א, והשיב השי"ת כנסת-ישראל תהא בן זוגך, שניתן לבני" זה הכח לקבל גוף המתנה" (שפ"א שמות 202).

אמנם ההתמדה שבזיקה זו, בין הנותן למקבל, רמוזה בניב – "לך והודיעם" "שיהיה להם זאת ההתקשרות" (שפ"א שם) ובנוסח ברוך יותר בדברי בעל חידושי הר"ם "בכל עש"ק סמוך לכניסת השבת, הולך משה רבנו בעצמו לכל איש מישראל להודיעו ששבת היום" (חידושי הר"ם על התורה עמ' רפ"ג ודאגה שם עמ' רפ"ט). "מרע"ה נותן זה הכח לבני" בכל שבת כדאיתא לך והודיעם ולכן פותחים בקבלת שבת לכו נרננה" (שפ"א בראשית עמ' קי"ג).

הבלטה זו של מתנת השבת המתחדשת מדי שבת בשבתו, ומפרנסת ע"י כך את הזיקה בין הבורא לנבראים מתיחסת אף לחידושו של בעל "אור החיים" בפרושו לבראשית (ב' ג') "ששת ימים עשה ד' וגו', הרי גילה כי בשעת הברוא לא ברא ד' כח בעולם זולת לעמוד ששת ימים... וברא יום אחד... ובו ביום חוזר ד' ומשפיע נפש לעולם שעור המקיים עוד ששה ימים... השבת הוא המקיים העולם כל ששת ימים ואחר עבור ששת ימים יבוא שבת אחרת ויחיהו ויקיימו עוד ששת ימים אחרים".

מכח חידושו זה של בעל אוה"ח בא בעל "שם-משמואל" להעמקה אף במהותה של השמיטה שהיא שבת לד' ואף בה נאמרה לשון מתנה, "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לד'". "ע"פ מה שכתב בעל "אור החיים" שהברואה היא לשבעה ימים וכל שבת מתחדשת הברואה עוד לשבעה ימים וכן לעולם, וזהו שבת לד', שחזרת כל הברואה למציאות, וחוזר השי"ת ובורא אותם כבראשונה, ויש לומר שכמו שהברואה היא בכלל, כן היא נחלת א"י לישראל, שנחנה להם רק לשבע שנים לעבוד את האדמה וחוזר ונותן להם עוד לשבע שנים לעבדה ולשמרה... וע"כ הקדים "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם", לשון הווה, שהנתינה היא תמידית, ולא בפעם אחת שנעשית להם לעולם. וע"כ הוא ענין אחד עם שבת בראשית, אלא שזה כלל הברואה, וזה נתינת הארץ לישראל". (שם משמואל" ויקרא עמ' שמ"ז וע"ע לעיל עמ' 108 ועמ' 119).

לברכה משולשת ולמתנה משתלשת זוכה, בשנה השביעית, שבת פ' תולדות שקוראים בה את ברכת יצחק על המתן החוזר וניתן.

